

PIOTR MAJCHER

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

ROLA FRANCISZKA KARDYNAŁA KÖNIGA ORAZ FUNDACJI PRO ORIENTE W DIALOGU EKUMENICZNYM

Franciszek kardynał König (1905-2004) był w latach 1956-1985 arcybiskupem archidiecezji wiedeńskiej. Jego działania zmierzały zawsze do tego, aby unikać konfliktów i szukać możliwych do zaakceptowania rozwiązań. Taka postawa umożliwiła mu pokonanie wielu napięć na różnych płaszczyznach. Kardynał König podjął między innymi starania, aby nawiązać dialog ekumeniczny z Kościołami wschodnimi. Dlatego zdecydował się na założenie 4 listopada 1964 roku Fundacji Pro Oriente. Oznacza to, że Fundacja założona została kilka dni przed uchwaleniem przez Sobór Watykański II *Konstytucji Dogmatycznej o Kościele* oraz *Dekretu o Ekumenizmie* i *Dekretu o Kościołach Wschodnich Katolickich*.

Celem artykułu jest ukazanie znaczenia kardynała Königa w dialogu ekumenicznym oraz szczególnej roli Fundacji Pro Oriente, której funkcjonowanie przyczynić się ma do wzajemnego poznania pomiędzy Kościołem zachodnim a Kościołami wschodnimi, wskutek czego Fundacja Pro Oriente realizuje wezwanie Soboru Watykańskiego II do zaznajamiania się z kulturą i tradycjami Kościołów wschodnich. W pierwszej części artykuł przedstawia poglądy kardynała Königa dotyczące kwestii ekumenizmu. Unaoczniona zostaje w ten sposób jego postawa jako zwolennika założenia w Wiedniu Pro Oriente. W dalszej części artykuł ukazuje, jak doszło do założenia Fundacji, jej zadania oraz znaczenie.

1. KARDYNAŁ FRANCISZEK KÖNIG JAKO ZWOLENNIK EKUMENIZMU

Słowo „ekumenizm” pochodzi z języka greckiego i oznacza dążenie do odbudowania utraconej w ciągu dziejów jedności wszystkich chrześcijan oraz usiłowanie przybliżenia się do tej jedności¹. Abstrahując od mniejszych rozłamów,

¹ Por. F. König, *Ökumenismus*, w: *Franz Kardinal König, Haus auf festem Grund, Lebensideen und Orientierungen*, red. A. Fenzl, R. Földy, Wiedeń 2004, s. 221.

które miały miejsce już w IV i V wieku naszej ery, chrześcijaństwo doświadczyło dwóch dużych podziałów. W roku 1054 dokonana się wielka schizma wschodnia, której skutkiem był podział na Kościół wschodni i zachodni². Drugi duży rozłam chrześcijaństwa był skutkiem reformacji z XVI wieku. Kardynał König podkreślał, że różnorodność Kościołów chrześcijańskich, które powstały wskutek tych podziałów i rozłamów, przyczyniła się do tego, że w XX wieku zaczęto szukać utraconej jedności³. W 1948 roku została założona Światowa Rada Kościołów, która zjednoczyła przedstawicieli 147 Kościołów chrześcijańskich. Kościół katolicki nie przystąpił do Rady, ale jego udział w ruchu ekumenicznym widoczny jest od Soboru Watykańskiego II. Sobór wypracował zasady, które określają stanowisko Kościoła katolickiego wobec ekumenizmu. Uchwalony 21 listopada 1964 roku *Dekret o Ekumenizmie* „*Unitatis redintegratio*” wzywa do uczestnictwa w ruchu ekumenicznym. Dokument stwierdza: „(...) obecny Sobór święty zachęca wszystkich wiernych Kościoła katolickiego, by rozeznając znaki czasu pilnie uczestniczyli w dziele ekumenicznym”⁴. Dekret wyjaśnia także, czym jest ruch ekumeniczny:

„Przez ‘Ruch ekumeniczny’ rozumie się działalność oraz przedsięwzięcia zmierzające do jedności chrześcijan, zależnie od różnych potrzeb Kościoła i warunków chwili, jak np.: najpierw wszelkie wysiłki celem usunięcia słów, opinii i czynów, które by w świetle sprawiedliwości i prawdy nie odpowiadały rzeczywistemu stanowi braci odłączonych, a stąd utrudniały wzajemne stosunki z nimi, następnie ‘dialog’ podjęty między odpowiednio wykształconymi rzeczoznawcami na zebraniach chrześcijan z różnych Kościołów czy Wspólnot, zorganizowanych w duchu religijnym, w czasie którego to dialogu każdy wyjaśnia głębiej naukę swej Wspólnoty i podaje przejrzyście jej znamienne rysy”⁵.

Sobór Watykański II wskazał na to, że różnorodność Kościołów chrześcijańskich jest w pewnym sensie zamierzona przez Boga, gdyż poprzez istnienie różnych tradycji wzbogacona jest wspólnota Kościoła⁶.

Kardynał König twierdził, że ruch ekumeniczny potrzebuje dużo czasu i cierpliwości, a ponadto wymaga zaangażowania obydwu stron. Dopiero wtedy, gdy warunki te zostaną spełnione, może być stopniowo odzyskiwana jedność⁷. König

² Powstały wtedy dwa centra: Bizancjum jako centrum Kościoła bizantyjskiego, gdzie rozwijał się Kościół prawosławny oraz Rzym z papieżem jako centrum Kościoła zachodniego.

³ Por. F. König, *Ökumenismus...*, dz. cyt., s. 221.

⁴ *Dekret o Ekumenizmie „Unitatis redintegratio” z 21 listopada 1964 roku*, 4, <http://www.archidiecezja.lodz.pl/czytelni/sobor/de.html> (25.06.2014).

⁵ Tamże.

⁶ Por. E. Ch. Suttner, *Pro Oriente und die Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils von der Kirche*, w: *Kardinal König*, red. A. Fenzl, Wiedeń 1985, s. 173.

⁷ Por. F. König, *Ökumenismus...*, dz. cyt., s. 223.

zwracał uwagę na to, że nie ma katolickiego ekumenizmu, a istnieją tylko katolickie zasady uczestnictwa w ruchu ekumenicznym. Współpraca ekumeniczna dotyczy nie tylko Kościołów chrześcijańskich powstałych w okresie reformacji, lecz obejmuje także Wspólnotę anglikańską oraz prawosławne Kościoły Wschodu⁸. Według Königa nie można zaakceptować tego, że odbudowywanie jedności pomiędzy Kościołami chrześcijańskimi ma być tylko kwestią negocjacji oraz postanowień. Istotną rolę w pracy ekumenicznej powinien odgrywać również całokształt doświadczenia chrześcijańskiego oraz osobista pobożność⁹. Kardynał König podkreślał fakt, że dialog ekumeniczny w przypadku Kościołów prawosławnych znalazł się w bardzo trudnej sytuacji, która wynika z tego, że chrześcijańskie Kościoły Wschodu przez wiele lat odrzucane były przez komunistyczne systemy państwowe. Traktowane one były jako niepożądane organizacje. Nie można jednak zapomnieć, że w tym trudnym dla nich okresie były one oazami wolności i oporu. Po upadku komunizmu Kościoły znów mogły funkcjonować bez większych trudności generowanych przez aparaty państwowe, ale tym razem zostały skonfrontowane z rozczarowaniem i poczuciem beznadziejności w poszczególnych społeczeństwach byłych państw komunistycznych, co związane było z problemami powstającymi na gruncie tworzenia się nowych systemów społeczno-politycznych. W Kościele katolickim pojawiło się pytanie dotyczące tajnych i często bardzo trudnych do udowodnienia święceń kapłańskich i biskupich. Kościoły prawosławne poszły różnymi drogami. Niektóre odrzuciły zachodni liberalizm Kościołów chrześcijańskich oraz ekumenizm a inne zdecydowały się na podjęcie próby rozliczenia się z przeszłością. Wszystko to doprowadziło do powstania negatywnego stosunku Kościołów prawosławnych względem Kościoła katolickiego. Taka trudna sytuacja miała jednak miejsce nie tylko na Wschodzie. Należy wskazać bowiem na to, że nadzieje Zachodu również nie zostały spełnione, ponieważ miejsce komunizmu w byłych krajach za żelazną kurtyną zostało nagle zajęte przez nacjonalizm oraz poczucie nieufności wobec Zachodu¹⁰.

Walter Kirchschräger podkreśla¹¹, że kardynał Franciszek König zawsze dążył do postępu w dialogu ekumenicznym. Szczególne znaczenie w tym względzie przypisywał pozytywnemu rozwojowi sytuacji na gruncie teologii. Podczas wspólnych rozmów zwracał uwagę na to, aby nie obrazić w jakiś sposób rozmówcy. Wiedeński Pałac Arcybiskupa gościł bardzo często teologów oraz biskupów innych Kościołów. Dzięki postawie Kardynała oraz jego zachętom mogli oni np. wygła-

⁸ Por. także, *Was Ökumenismus nicht meint...*, w: *Franz Kardinal König, Haus auf festem Grund, Lebensideen und Orientierungen*, red. A. Fenzl, R. Földy, Wiedeń 2004, s. 223-224.

⁹ Por. także, *Ökumenismus seit dem II. Vatikanischen Konzil*, w: *30 Jahre Pro Oriente, Festgabe für den Stifter Franz Kardinal König zu seinem 90. Geburtstag*, red. A. Stirnemann, G. Wilfingier, Innsbruck 1995, s. 22.

¹⁰ Por. także, s. 26.

¹¹ Walter Kirchschräger był w latach 1970-1973 sekretarzem kardynała Königa.

sząć swoje mowy w katedrze św. Szczepana w Wiedniu. Poprzez to mogły rozwijać się różnego rodzaju kontakty i związki będące bazą nie tylko wzajemnego zaufania, lecz także przyczynkiem do likwidacji nieporozumień. Taki stan rzeczy umożliwiał dyskusję na temat trudnych kwestii oraz przygotowanie teologiczne w Wiedniu spotkań między zwierzchnikami kościelnymi, które później odbywały się w Rzymie¹².

Kardynał König był autentycznym zwolennikiem ekumenizmu. Podczas jubileuszu dwudziestolecia istnienia Fundacji Pro Oriente w roku 1984 powiedział do zgromadzonych, aby prosili swoich biskupów a także władze kościelne w Rzymie, aby czynili oni jeszcze więcej dla idei ekumenizmu oraz aby te kwestie, które nie budzą już kontrowersji teologicznych, zaczęły realnie funkcjonować w relacjach pomiędzy Kościołami. Podkreślił także, że jedność nastanie, jeżeli domagać się jej będą szerokie masy społeczeństw¹³.

König wiedział, że ekumenizm wymaga ostrożności, taktu oraz przede wszystkim respektu nie tylko przed innym człowiekiem, lecz także przed tradycjami oraz zwyczajami drugiej strony. Dlatego postępował zawsze tak, aby nikogo nie zranić, a w jego działaniach ekumenicznych dominował zawsze wgląd na innego człowieka¹⁴.

Kardynał König wymienił trzy powody, które czynią koniecznym wspieranie ruchu ekumenicznego. Pierwszy dotyczy roli religii w procesie porozumienia między narodami oraz pracy na rzecz pokoju światowego, która musi być uzupełniona przez dialog ekumeniczny. Drugi powód związany jest z pojawianiem się nowych ruchów religijnych oraz sekt, ponieważ zjawiska te wywierają negatywny wpływ na poszczególne Kościoły chrześcijańskie oraz na wiarę chrześcijańską. Dlatego Kościoły chrześcijańskie powinny skoncentrować się poprzez współpracę ekumeniczną na tym, co je łączy a nie na tym, co je dzieli. Trzeci powód dotyczy subiektywizmu religijnego oraz obojętności religijnej. Obydwie postawy uznają wprawdzie religię, ale nie zważają na istnienie Boga. W tym względzie rola ruchu ekumenicznego polega na wskazywaniu na Boga, który jest podstawą naszej wiary¹⁵.

Kardynał König jest jednym z pierwszych katolickich biskupów Zachodu, który nawiązał i próbował rozwijać kontakty ze Wschodem. Już na początku procesu nawiązywania relacji pomiędzy Kościołem katolickim a prawosławnym w roku 1961 jako pierwszy kardynał Kościoła rzymskokatolickiego odwiedził w Konstantynopolu po wielu latach ekumenicznego patriarchę Atenagorasa. W celu

¹² Por. W. Kirchschräger, *Ökumene von Mensch zu Mensch*, w: *Kardinal König*, red. A. Fenzl, Wiedeń 1985, s. 170-171.

¹³ Por. Ch. Tsiter, *Promotor und Förderer der christlichen Einheit*, w: *Kardinal König*, red. A. Fenzl, Wiedeń 1985, s. 176.

¹⁴ Por. W. Kirchschräger, dz. cyt., s. 171-172.

¹⁵ Por. F. König, *Ökumenismus seit dem II. Vatikanischen Konzil...*, dz. cyt., s. 27-28.

realizacji tego zadania został wybrany przez papieża, co oznacza, że papież rozpoznał w Königu osobę, która jest zdolna do pośredniczenia między Wschodem a Zachodem¹⁶.

2. ZAŁOŻENIE FUNDACJI PRO ORIENTE

Otto Schulmeister wymienia trzy czynniki, które miały szczególny wpływ na założenie w Wiedniu Fundacji Pro Oriente¹⁷. Pierwszy związany jest z Soborem Watykańskim II. Poprzez zaproszenie na sobór przedstawiciele Kościołów niekatolickich Kościoł katolicki pokazał, że zainteresowany jest nawiązaniem z nimi kontaktu. W tej sytuacji decyzje Moskwy i Konstantynopola o wysłaniu na sobór swoich przedstawicieli oznaczały, że również i te centra postanowiły obrać inną drogę w relacjach z Kościołem katolickim¹⁸, co zaskoczyło wszystkich, którzy przyzwyczajeni byli do tego, że relacje między Kościołem rzymskokatolickim a prawosławnym kształtuje wrogość. Dlatego taka zmiana we wzajemnych relacjach wzbudziła euforię, którą spotęgowały dodatkowo media.

Drugi czynnik związany jest z czasopiśmem „Wort und Wahrheit”¹⁹ („Słowo i prawda”), które właściwie było załączkiem Pro Oriente. Czasopismo to jeszcze w fazie przygotowywania soboru zajmowało się kwestiami ekumenicznymi. Redagowane ono było w Wiedniu, a drukowane we Fryburgu, co doprowadziło do tego, że wydawnictwo Herder, do którego należało „Wort und Wahrheit”, chciało również przenieść jego redakcję do Fryburga, a w Wiedniu pozostawić tylko filię. Z zamierzeniem tym nie zgodzili się jednak wydawcy czasopisma Otto Mauer, Otto Schulmeister, Karlheinz Schmidhüs i Anton Böhm, ponieważ obawiali się tego, że druk we Fryburgu związany będzie z opóźnieniem dostaw czasopisma do Wiednia, co mogłoby ograniczyć częstotliwość jego ukazywania się. W tej sytuacji Anton Böhm zaproponował, aby „Wort und Wahrheit” zostało włączone do ogólnej koncepcji podejmowania przez wydawnictwo zadań ekumenicznych, ponieważ takie rozwiązanie wykluczyłoby konieczność dokonywania zmian. 3 marca 1963 roku zrodził się pomysł, aby założyć fundację, która zajmowałaby się problemami publicystycznymi dotyczącymi porozumienia między Kościołem zachodnim a Kościołami wschodnimi. „Wort und Wahrheit” pełniłoby wtedy rolę organu takiej fundacji. Pomysł założenia fundacji został natychmiast zaakceptowany.

¹⁶ Por. Ch. Tsiter, dz. cyt., s. 177.

¹⁷ Por. O. Schulmeister, *Wie es zu „Pro Oriente“ kam – Zur Idee und Gründungsgeschichte des Stiftungsfonds*, w: *Konziliarität und Kollegialität*, Pro Oriente, Innsbruck 1975, s. 20-22.

¹⁸ Szczególną rolę odegrał w tym względzie ekumeniczny patriarcha Konstantynopola Atenagoras I.

¹⁹ „Wort und Wahrheit” założyli w 1946 roku O. Mauer i K. Strobl jako czasopismo religijno-kulturowe. Miesięcznik opowiadał się za modernizacją Kościoła katolickiego i cieszył się międzynarodowym uznaniem. Po śmierci Mauera w 1973 roku czasopismo przestało się ukazywać.

Rozpoczęły się przygotowania do stworzenia platformy wzajemnego spotkania między Zachodem a Wschodem. Poszukiwano równocześnie najlepszej formy prawnej dla realizacji zamierzonego zadania. Do osób, które wspierały ideę utworzenia fundacji należeli, oprócz wspomnianych powyżej wydawców „Wort und Wahrheit”, także ówczesny minister szkolnictwa i wiceburmistrz Wiednia dr Heinrich Drimmel oraz sekretarz generalny Związku Przedsiębiorców dr Franz Curt Fetzer.

Trzeci czynnik związany jest z pozycją Austrii. Jako małe neutralne państwo nie wzbudzała ona kontrowersji na arenie międzynarodowej, a Kościół katolicki w Austrii dzięki osobie kardynała Königa był w stanie nawiązać kontakty z Europą Wschodnią, również z tymi państwami, w których żyli przedstawiciele Kościołów niekatolickich, a poprzez to urzeczywistnić ideę ekumenizmu. Ponadto Wiedeń był tym miastem, w którym kontakty z Kościołami prawosławnymi utrzymywane były od trzech stuleci: z Serbskim Kościołem Prawosławnym od końca XVII wieku, z Greckim Kościołem Prawosławnym od 1782 roku, a z Rumuńskim i Rosyjskim Kościołem Prawosławnym od XIX wieku²⁰.

Kardynał König wspierał od początku utworzenie fundacji mającej na celu nawiązywanie relacji między Zachodem a Wschodem. 4 listopada 1964 roku, zaledwie kilka dni przed przyjęciem przez Sobór Watykański II *Dekretu o Ekumenizmie*, powołał on do życia na mocy postanowień prawa kanonicznego Kościelną Fundację Archidiecezji Wiedeńskiej Pro Oriente²¹. „Wort und Wahrheit” zostało organem Fundacji, a Otto Mauer jej promotorem. Po jego śmierci w 1973 roku „Wort und Wahrheit” przestało się ukazywać, co jednak nie oznacza, że również i Pro Oriente przestało istnieć, ponieważ z biegiem lat, jak powiedział Schulmeister, Pro Oriente zaczęło żyć swoim własnym życiem. „Larwa pozostała, wyfrunął motyl”²².

3. ZADANIA PRO ORIENTE

Fundacja Pro Oriente została powołana przez kardynała Franciszka Königa, aby poprzez wspieranie badań naukowych, jak również stosownych publikacji i wszelkiego rodzaju kontaktów przyczynić się do poznania Wschodu Europy, a szczególnie, aby poprzez takie działania doprowadzić do porozumienia między

²⁰ Por. Ph. Harnoncourt, *In Honorem Franz König, Dreißig Jahre Stiftung Pro Oriente – Rückblick und Ausblick*, w: *30 Jahre Pro Oriente, Festgabe für den Stifter Franz Kardinal König zu seinem 90. Geburtstag*, red. A. Stirnemann, G. Wilflinger, Innsbruck 1995, s. 12.

²¹ Por. Th. Piffl-Perčević, A. Stirnemann (red.), *Veritati in caritate, Der Beitrag des Kardinals König zum Ökumenismus*, Wiedeń 1981, s. 19.

²² O. Schulmeister, dz. cyt., s. 23.

chrześcijanami Zachodu i Wschodu²³. W tym względzie pomocne okazały się takie czynniki, jak pozycja Wiednia jako miejsca spotkania między Kościołem katolickim a Kościołem prawosławnym, neutralność Austrii, jej położenie geograficzne oraz doświadczenia historyczne w dziedzinie relacji między Europą Wschodnią a Zachodnią.

Statut Pro Oriente konkretyzuje, że organizacja utrzymuje i wspiera kontakty ekumeniczne między Kościołem rzymskokatolickim a Kościołami prawosławnymi, przedchalcedońskimi oraz przedefeskimi. Ponadto zadanie Fundacji polega na zgłębianiu poglądów ekumenicznych, jak również na wspieraniu ekumenicznej aktywności między chrześcijanami. Wszystkie wspomniane cele Fundacja ma osiągnąć poprzez kontakty międzykościelne oraz przez wspólne przedsięwzięcia z podobnymi, także zagranicznymi instytucjami.

W celu realizacji postawionych przed sobą zadań Pro Oriente posługuje się różnymi środkami, do których należy między innymi organizowanie konferencji naukowych, wymiana naukowców, wydawanie publikacji, inicjowanie projektów badawczych, czy też przyznawanie stypendiów²⁴.

Kardynał Franciszek König zwracał uwagę na fakt, że Kościoły Wschodu obawiały się w przeszłości nawiązania kontaktu z Kościołem katolickim. Z tego powodu, ze względów historycznych i eklezjologicznych, Wiedeń był idealnym miejscem do podjęcia z nimi dialogu. Ponadto Kardynał podkreślał, że Pro Oriente musi utrzymywać kontakty z poszczególnymi Kościołami prawosławnymi, ponieważ wynika to z ich samodzielności. Dlatego Pro Oriente nie powinno nawiązywać stosunków z organizacjami państwowymi lub o charakterze politycznym. Oficjalnymi partnerami Fundacji są tylko zwierzchnicy kościelni Kościołów wschodnich. Ponadto idealnym rozwiązaniem byłaby sytuacja, jeżeli oficjalne spotkania w Wiedniu poprzedzone byłyby spotkaniami nieoficjalnymi lub nawet prywatnymi. Cel wszystkich inicjatyw podejmowanych przez Pro Oriente polega na tym, aby na płaszczyźnie lokalnej zająć się tymi kwestiami, które później mogą być rozważane przez szersze gremia. Należy podkreślić, że niektóre przedsięwzięcia realizowane były łącznie ze Stolicą Apostolską lub Sekretariatem ds. Wspierania Jedności Chrześcijan²⁵.

Jeśli chodzi o metodę, jaką posługuje się Pro Oriente, została ona określona przez Heinricha Drimmela jako „metoda małych kroków.” Według niego metoda ta nadaje się do tego, aby stopniowo doprowadzić do zbliżenia²⁶. Drimmel podkreślał także, że w przypadku Fundacji Pro Oriente zadanie Wiednia nie polega

²³ Por. A. Stirnemann, G. Wilflinger (red.), *30 Jahre Pro Oriente, Festgabe für den Stifter Franz Kardinal König zu seinem 90. Geburtstag*, Innsbruck 1995, s. 277-278.

²⁴ Por. tamże, s. 278-279.

²⁵ Por. F. König, *Wien – Brücke zum Osten*, w: *Konziliarität und Kollegialität*, Pro Oriente, Innsbruck 1975, s. 15-16.

²⁶ Por. tamże, s. 16.

na tym, aby utworzyć nową instytucję, która stanowiłaby konkurencję w stosunku do instytucji istniejących już we Francji, Belgii czy w Niemczech. W przypadku Pro Oriente chodzi przede wszystkim o to, aby prowadzić skoordynowaną działalność wraz z tymi organizacjami²⁷.

Jak zostało już stwierdzone, Pro Oriente nawiązuje kontakty z Kościołami wschodnimi. Kontakty te koncentrują się na trzech grupach Kościołów. Pierwszą grupę przedstawiają Kościoły prawosławne w wąskim znaczeniu tego słowa, czyli 15 Kościołów autokefalicznych i autonomicznych, które wraz z Kościołem katolickim uznają pierwszych siedem soborów²⁸. Druga grupa obejmuje Kościoły orientalne (przedchalcedońskie), które oddzieliły się wskutek Soboru Chalcedońskiego, a trzecia – Kościoły asyryjskie (przedefeskie)²⁹.

4. ZNACZENIE FUNDACJI PRO ORIENTE

Sobór Watykański II zwrócił uwagę na to, że katolicy powinni pielęgnować nie tylko swoją własną kulturę i tradycję, lecz także powinni poznać kulturę i tradycje Kościołów wschodnich. Pro Oriente odgrywa w tym względzie szczególną rolę, ponieważ jedno z najważniejszych zadań Fundacji polega na podejmowaniu takich czynności, które wspierać mają wzajemne poznanie między Kościołami z tradycją zachodnią i wschodnią, co umożliwić ma zniwelowanie między nimi nieporozumień³⁰. Poprzez założenie Pro Oriente kardynał Franciszek König zrealizował wezwanie soboru. Rozpoznał on bardzo szybko możliwości, które miał do zaoferowania Kościoł Wiednia. Istotna w tym względzie była nie tylko neutralna pozycja Austrii, lecz także związki Austriaków z różnymi Kościołami prawosławnymi oraz obecność różnych orientalnych wspólnot kościelnych w Wiedniu. Ponadto sprzyjającą okolicznością dla prowadzenia dialogu ekumenicznego istotne były historyczne związki ze Wschodem Europy, które wytworzyła Monarchia Habsburgów³¹.

Fundacja Pro Oriente usiłuje zatrzeć nieporozumienia pomiędzy Zachodem a Wschodem. Wskutek tego służy ona nie tylko Kościołowi na drodze do jego jedności, lecz także całemu światu, ponieważ poprzez usunięcie napięć mogą zostać naprawione stosunki między poszczególnymi narodami. W ten sposób Pro

²⁷ Por. tamże.

²⁸ Por. A. Stirnemann, G. Wilfinger (red.), dz. cyt., s. 395.

²⁹ Por. tamże, s. 475.

³⁰ Por. E. Ch. Suttner, dz. cyt., s. 173-174.

³¹ Por. tamże, s. 174.

Oriente realizuje naukę Soboru Watykańskiego II, który zakłada pomoc Kościoła wszystkim przedsięwzięciom wspierającym pokój³².

Pro Oriente zostało założone między innymi w celu nawiązywania nieoficjalnych kontaktów z Kościołami wschodnimi, co oznaczało również początek teologicznych studiów i konferencji³³. Dlatego podkreślić należy zasługi wiedeńskiej Fundacji w zakresie inicjowania spotkań pomiędzy hierarchami Kościoła rzymskokatolickiego a hierarchami Kościołów prawosławnych³⁴. Te, odbywające się na neutralnym gruncie w Wiedniu kontakty z udziałem kardynała Königa, umożliwiły w wielu przypadkach nawiązanie późniejszych oficjalnych kontaktów z Watykanem. Było to możliwe do osiągnięcia nie tylko ze wspomnianych powyżej względów geograficzno-politycznych, lecz także dzięki temu, że Kościół wiedeński jako Kościół lokalny nadawał się w ówczesnej sytuacji bardziej niż Watykan do nawiązywania kontaktów z Kościołami prawosławnymi³⁵. Rozwój pozytywnych stosunków pomiędzy Kościołami wspierany był przez sympozja organizowane przez Pro Oriente, jak również poprzez konsultacje teologiczne oraz podróże kardynała Franciszka Königa, które odbywał on wraz z zarządem oraz członkami Fundacji. Podczas konferencji i sympozjów można było stawiać różnego rodzaju hipotezy, które okazywały się pomocne w późniejszych oficjalnych relacjach³⁶. Jak podkreśla Chrysostomos Tsiter, dokumentacja, która powstała w czasie takich obrad, przedstawia ważną teologiczną bazę wykorzystywaną w oficjalnym dialogu pomiędzy Kościołem rzymskokatolickim a Kościołami wschodnimi³⁷.

Kościół prawosławny był od samego początku zainteresowany działalnością Pro Oriente. Przed wszystkim ekumeniczny patriarcha Atenagoras wspierał wysiłki Fundacji. Również Sekretariat ds. Jedności Chrześcijan cenił pracę Pro Oriente podkreślając, że ponadnarodowe działania Fundacji są ważniejsze niż te podejmowane przez konferencje biskupów³⁸.

³² *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et Spes”* we wstępie stwierdza: „Przeto Sobór święty, wyznając najszczytniejsze powołanie człowieka i głosząc, że ma on w sobie zasiane pewne boskie ziarno, ofiarowuje rodzajowi ludzkiemu szczerą współpracę Kościoła dla zaprowadzenia odpowiadającego temu powołaniu braterstwa wszystkich.” Cyt. za: <http://archidiecezja.lodz.pl/czytelni/sobor/kdkwst.html> (25.06.2014).

³³ Por. Ph. Harnoncourt, dz. cyt., s. 12.

³⁴ Np. we wrześniu 1971 r. Pro Oriente doprowadziło po raz pierwszy od soboru chalcedońskiego do spotkania pomiędzy teologami katolickimi a staroorientalnymi.

³⁵ Por. A. Stirnemann, *Pro Oriente – Das ökumenische Werk des Kardinals König*, w: *Veritati in caritate, Der Beitrag des Kardinals König zum Ökumenismus*, red. Th. Piffel-Perčević, A. Stirnemann, Wiedeń 1981, s. 13.

³⁶ Por. Ph. Harnoncourt, dz. cyt., s. 13.

³⁷ Por. Ch. Tsiter, dz. cyt., s. 178.

³⁸ Por. F. König, *Wien...*, dz. cyt., s. 16 n.

Dekret o Ekumenizmie stwierdza, że w procesie kształcenia księży konieczne jest uwzględnienie problematyki ekumenicznej. Pro Oriente wspierało tę ideę od samego początku. Dlatego na wydziałach teologicznych Austrii odbywały się wykłady gościnne profesorów z katedr teologii prawosławnej. Dzięki Pro Oriente do planów nauczania na wydziałach teologicznych w Austrii zostały wprowadzone także wykłady z zakresu teologii Kościołów wschodnich³⁹.

ZAKOŃCZENIE

Kardynał Franciszek König był osobą, która podejmowała inicjatywy na wielu płaszczyznach oraz która wykazywała się pracą pionierską w wielu dziedzinach. Szczególne zasługi należy przypisać Kardynałowi w kwestii dialogu ekumenicznego. W swoich działaniach usiłował on zawsze urzeczywistniać ideę ekumenizmu, o czym świadczy przede wszystkim jego decyzja o założeniu Fundacji Pro Oriente, która w istotny sposób przyczyniła się do poprawy stosunków między Kościołem katolickim a Kościołami wschodnimi. Dzięki Pro Oriente udało się nawiązać rozmowy z przedstawicielami Kościołów, z którymi kontakty zostały zerwane przed wieloma wiekami. Poprzez organizowane przez Fundację sympozja i konferencje stało się możliwe wzajemne poznanie i związane z nim zrozumienie pomiędzy Kościołem katolickim a Kościołami wschodnimi. Dlatego Pro Oriente stało się bazą, która umożliwiła pokonanie wielu napięć w relacjach pomiędzy Zachodem a Wschodem. Wskazać również należy, że działania Fundacji doprowadziły do zamieszczenia w planach nauczania wydziałów teologicznych w Austrii zajęć obejmujących swym zakresem teologię Kościołów wschodnich.

Należy zatem podkreślić, że archidiecezja wiedeńska w okresie posoborowym posiadała w osobie kardynała Franciszka Königa takiego biskupa, któremu zależało na tym, aby nie tylko powstawały dokumenty, lecz także aby podejmowane były określone działania, które będą rzeczywistymi efektami zapisanych w dokumentach zamierzeń i postulatów⁴⁰.

Bibliografia

Dekret o Ekumenizmie Unitatis redintegratio z 21 listopada 1964 roku, <http://www.archidiecezja.lodz.pl/czytelni/sobor/de.html> (25.06.2014).

Harnoncourt Ph., *In Honorem Franz König, Dreißig Jahre Stiftung Pro Oriente – Rückblick und Ausblick*, w: *30 Jahre Pro Oriente, Festgabe für den Stifter*

³⁹ Por. Ch. Tsiter, *Promotor...*, s. 179.

⁴⁰ Por. E. Ch. Suttner, *Pro Oriente...*, s. 175.

Franz Kardinal König zu seinem 90. Geburtstag, red. Stirnemann A., Wilflinger G., Innsbruck 1995, s. 11-14.

Kirchschläger W., *Ökumene von Mensch zu Mensch*, w: *Kardinal König*, red. Fenzl A., Wiedeń 1985, s. 170-172.

König F., *Ökumenismus seit dem II. Vatikanischen Konzil*, w: *30 Jahre Pro Oriente, Festgabe für den Stifter Franz Kardinal König zu seinem 90. Geburtstag*, red. Stirnemann A., Wilflinger G., Innsbruck 1995, s. 19-28.

König F., *Ökumenismus*, w: *Franz Kardinal König, Haus auf festem Grund, Lebensideen und Orientierungen*, red. Fenzl A., Földy R., Wiedeń 2004, s. 221-223.

König F., *Was Ökumenismus nicht meint...*, w: *Franz Kardinal König, Haus auf festem Grund, Lebensideen und Orientierungen*, red. Fenzl A., Földy R., Wiedeń 2004, s. 223-225.

König F., *Wien – Brücke zum Osten*, w: *Konziliarität und Kollegialität, Pro Oriente*, Innsbruck 1975, s. 11-19.

Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et Spes, <http://archidiecezja.lodz.pl/czytelni/sobor/kdkwst.html> (25.06.2014).

Piffil-Perčević Th., Stirnemann A. (red.), *Veritati in caritate, Der Beitrag des Kardinals König zum Ökumenismus*, Wiedeń 1981.

Schulmeister O., *Wie es zu „Pro Oriente“ kam – Zur Idee und Gründungsgeschichte des Stiftungsfonds*, w: *Konziliarität und Kollegialität, Pro Oriente*, Innsbruck 1975, s. 20-24.

Stirnemann A., Wilflinger G. (red.), *30 Jahre Pro Oriente, Festgabe für den Stifter Franz Kardinal König zu seinem 90. Geburtstag*, Innsbruck 1995.

Stirnemann A., *Pro Oriente – Das ökumenische Werk des Kardinals König*, w: *Veritati in caritate, Der Beitrag des Kardinals König zum Ökumenismus*, red. Piffil-Perčević Th., Stirnemann A., Wiedeń 1981, s. 11-18.

Suttner E. Ch., *Pro Oriente und die Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils von der Kirche*, w: *Kardinal König*, red. Fenzl A., Wiedeń 1985, s. 173-175.

Tsiter Ch., *Promotor und Förderer der christlichen Einheit*, in: *Kardinal König*, red. Fenzl A., Wiedeń 1985, s. 176-179.

Streszczenie

Franciszek kardynał König (1905-2004) był w latach 1956-1985 arcybiskupem archidiecezji wiedeńskiej. Jego działania zmierzały zawsze do tego, aby unikać konfliktów i szukać możliwych do zaakceptowania rozwiązań. Taka postawa umożliwiła mu pokonanie wielu napięć na różnych płaszczyznach. Kardynał König podjął między innymi starania, aby nawiązać dialog ekumeniczny z Kościołami

wschodnimi. Dlatego zdecydował się na założenie 4 listopada 1964 roku Fundacji Pro Oriente.

Celem artykułu jest ukazanie znaczenia kardynała Franciszka Königa w dialogu ekumenicznym oraz szczególnej roli Fundacji Pro Oriente, której funkcjonowanie przyczynić się ma do wzajemnego poznania pomiędzy Kościołem zachodnim a Kościołami wschodnimi, wskutek czego Fundacja Pro Oriente realizuje wezwanie Soboru Watykańskiego II do zaznajamiania się z kulturą i tradycjami Kościołów wschodnich.

Słowa kluczowe: *ekumenizm, Franciszek kardynał König, Kościół katolicki, Kościół prawosławny, Pro Oriente, Wiedeń*

Summary

The Role of Franz Cardinal König and the Foundation *Pro Oriente* in the Ecumenical Dialogue

Franz Cardinal König (1905-2004), also called The Cardinal of the Century, was the Archbishop of Vienna from 1956 to 1985. Through his life and initiatives he proved that he was a man of reconciliation who always aimed at avoiding conflicts and finding the golden mean.

Public opinion got to know Cardinal König thanks to the Second Vatican Council, as he was one of its most prominent members. Major achievements of Cardinal König concern relations with non-catholic Churches of the East. In his view, ecumenical dialogue between the Catholic Church and non-catholic Churches of the East was a crucial task. That is why he decided to establish the foundation *Pro Oriente* in Vienna in 1964. The foundation supports this dialogue through meetings, assemblies, numerous conferences and theological talks.

The aim of this article is to show the role of the Archbishop of Vienna in the process of improving relations between the Catholic Church and the Orthodox Church. The article concentrates on the significant role of the Cardinal in the ecumenical dialogue and it presents the activities of the Foundation *Pro Oriente* established by him.

Keywords: *Catholic Church, ecumenism, Franz Cardinal König, Orthodox Church, Pro Oriente, Vienna*